

Notat

Fra: Riksantikvaren
Til: Kultur- og likestillingsdepartementet
Dato: 01.02.2023

Innspill til Kultur- og likestillingsdepartementets strategi for kulturfrivillighet

Det skriftlige innspillet er basert på notater til møte mellom KUD, KLD og Riksantikvaren 18 januar 2023.

Frivillig kulturvern er mangfoldig

Det frivillige kulturvernet¹ er et svært mangfoldig landskap, som spenner fra store, profesjonelle organisasjoner, til små lokale grupperinger som ivaretar et enkelt kulturminne på dugnadsbasis. Det er viktig at strategien for kulturfrivillighet ivaretar de store profesjonelle organisasjonenes behov, samtidig som den også anerkjenner og tilrettelegger for den uorganiserte frivilligheten som er av stor betydning, spesielt innenfor kulturmiljøfeltet.

Svært mange frivillige kulturvernorganisasjoner har samlet seg i paraplyorganisasjonen Norges Kulturvernforbund. De 31 medlemsorganisasjonene i Kulturvernforbundet har til sammen 26000 medlemmer, med over 2000 lokallag. Av de som i hovedsak jobber med fysiske kulturminner (som Riksantikvaren har ansvar for) er Forbundet KYSTEN med ca. 10000 medlemmer og Fortidsminneforeningen med ca. 8000 medlemmer de største. Norsk Forening for Fartøyvern har båter som medlemmer, men anslår at ca. 10000 personer er involvert i å ta vare på de 202 fartøyene. Norsk Fyrforening har 90 fyr som medlemmer. (Øvrige organisasjoner i Kulturvernforbundet som sorterer under RAs ansvarsområde er Norsk Kulturarv, Norsk Metallsøkerforening, Europa Nostra Norge, Norsk Motorskøyteklubb og Norske Parker.)

De andre organisasjonene i Kulturvernforbundet jobber med for eksempel bevegelige kulturminner (sektoransvar, Samferdselsdepartementet) eller immateriell kulturarv (KUD).

¹ Riksantikvaren bruker kulturmiljø som et samlebegrep, mens mange i det frivillige kulturvernet bruker frivillig kulturvern, kulturminnevern eller kulturarvsfrivillighet for å omtale egen virksomhet.

I Riksantikvarens frivillighetsstrategi har vi tatt initiativ til opprettelsen av et Kulturarvråd med representanter fra de store, landsdekkende organisasjonene som i hovedsak arbeider med ivaretagelse av fysiske kulturminner og kulturmiljøer. De andre organisasjoner inviteres inn til bilaterale møter med Riksantikvaren ved behov eller forespørsel. Dette gjelder også organisasjoner som har ivaretagelse av fysiske kulturmiljø som en mindre del av virksomheten (DNT, Noregs Ungdomslag m.fl)

Frivillighetens betydning for ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljøer

Frivillighet Norge anslår at frivillig arbeid bidro med verdiskaping tilsvarende 78 mrd. kroner i 2018. Kulturvernforbundet anslår at det innenfor kulturarvsfrivilligheten legges ned ca. 7 millioner dugnadstimer pr år, til en verdi av 2 mrd. kroner. Frivillig kulturvern har med andre ord stor samfunnsøkonomisk betydning – og det har svært stor betydning for ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljø. Norsk kulturmiljøforvaltning er tuftet på frivillig sektor, og uten frivillig innsats ville en stor del av kulturarven vært dårlig skjøttet.

Frivillighet i endring

Selv om den organiserte frivilligheten på kulturmiljøfeltet fremdeles har mange aktive medlemmer (mange organisasjoner opplever medlemsvekst) og en stor andel av den frivillige kulturvernaktiviteten skjer i de etablerte organisasjonene, ser vi at mer og mer frivillig arbeid skjer i lokale eller saksbegrensede ad hoc-aksjoner. Dette er ofte med utgangspunkt i helt konkrete utbyggingsplaner eller rivesaker, eller vern og skjøtsel av en konkret bygning, båt eller annet kulturminne.

Selv om organisasjonene lever i beste velgående rapporteres det om at det kan være utfordrende å rekruttere frivillige til å ta på seg arbeidskrevende verv. De fleste som engasjerer seg for kulturmiljø, har et ønske om å bidra helt konkret med arbeidsinnsats knyttet til spesifikke objekter eller saksfelt. Styreverv, budsjett og regnskap, rapporter og referater er noe som oppleves å komme i veien for den egentlige aktiviteten. Når noen velger å gå sammen om ivaretagelse av et helt konkret objekt, uten å være medlemmer av en organisasjon, er mye av begrunnelsen av man ikke orker å havne i den «byråkratiske kverna».

Vi ser også en tendens til at flere aksjoner skjer på sosiale medier.

Arkitekturopprøret er et nærliggende eksempel. Noen ganger går aksjoner i sosiale medier over i mer «ordinær» frivillighet, slik for eksempel aksjonen «Lys i Gamle Hus» er et eksempel på. Den startet som en kampanje på Instagram og Facebook, men har nå blitt en aksjon i regi av Fortidsminneforeningen. SoMe gir mange muligheter, men også en del utfordringer for oss som skal følge med og være tilretteleggere for frivillig aktivitet.

Samarbeid frivillige – profesjonelle

Innenfor kulturmiljøfrivilligheten er det ofte glidende overganger mellom profesjonelle og frivillige. Mange frivillige innen kulturvern er, eller har vært

profesjonelle innen kulturvern tidligere. Dette gjelder både akademikere og håndverkere. Mange anser seg nok som «profesjonelle frivillige».

Et trekk ved frivillig kulturvern, særlig innen bygningsvern, er at kravene til profesjonalitet har økt. En slik profesjonalisering har medført at frivillige delvis har «mistet» oppgaver man tidligere hadde for eksempel innen vedlikehold og drift, og at man har blitt frivillig på nye måter. Dette er ikke i seg selv negativt, men det er viktig å ha i mente når man jobber med strategier overfor kulturfrivilligheten. Økte krav til profesjonalitet, økte krav til «korrekt» vedlikehold og istandsetting kan medføre at det for noen blir mindre meningsfullt å engasjere seg frivillig. Det er viktig med profesjonalitet og at helse, miljø og sikkerhet er ivaretatt, men vi må være bevisste hva økte krav gjør med muligheten til å engasjere seg frivillig.

Forholdet mellom det profesjonelle og frivillige kulturmiljøvernet er godt beskrevet i boken *Frivillig kulturvern – Et kulturvern innenfra* (Nanna Løkka m.fl, 2021)

Tilskudd

Flere av medlemsorganisasjonene i Kulturvernforbundet som sorterer under Riksantikvaren får grunnstøtte over KLDs støtteordning til klima- og miljøorganisasjoner. Dette gjelder Forbundet KYSTEN og Fortidsminneforeningen (klima- og miljøorganisasjoner), Kulturvernforbundet og Norsk Fyrforening (paraplyorganisasjoner) og Norsk Kulturarv (klima- og miljøstiftelser). Riksantikvaren har ingen egne tilskuddsordninger til drift, men vi gir prosjektstøtte til ulike aktiviteter i regi av organisasjonene, blant annet Kulturarvskonferansen i samarbeid med Kulturvernforbundet, Lys i Gamle hus i samarbeid med Fortidsminneforeningen, og Historiske vandreruter i samarbeid med Den Norske Turistforening.

Tilgang på lokaler

For det frivillige kulturvernet er tilgang på lokaler en litt spesiell problemstilling. Som alle andre frivillige organisasjoner har også lokal- og fylkeslag i kulturvernorganisasjonene behov for tilgang på gode og rimelige møtelokaler. Noen av lokallagene innenfor de største frivillige kulturvernorganisasjonene disponerer en eiendom (fyr, båt, naust etc.) som også kan fungere som møtelokale.

Der vi ser en særskilt utfordring er innen fartøyvernet der man har båt, men ikke havn. Innen fartøyvernet er det en del som opplever at de ikke har egnede veteranbåthavner/hjemmehavner hvor det er fasiliteter for vedlikehold og oppbevaring av utstyr.

Regionale kulturfond

Når det gjelder regionale kulturfond så er Riksantikvarens innspill at de må innrettes på en slik måte at kulturvernfrivilligheten ikke ekskluderes fra å søke.

Utfordringsbildet (hentet fra Riksantikvarens frivillighetsstrategi)

- Frivillig arbeid på kulturmiljøfeltet er knyttet til ulike organisasjoner, ulike finansieringskilder, forskjellige departementer og ulike politikkområder. Det er et behov for større grad av samordning og mer helhetlig politikk på området.
- Skal målene i stortingsmeldingen om engasjement og medvirkning nås, er det en forutsetning at arbeidet innenfor kulturmiljøfeltet har en sterkere forankring i befolkningen. De frivillige organisasjonene er viktige som målbærere og talsmenn.
- Forvaltning og ivaretagelse av kulturmiljø har tidligere i stor grad vært knyttet opp mot akademia og profesjonaliserte og offentlige forvaltningsinstitusjoner. I dag ser vi et større mangfold og at flere grupper er engasjert på kulturmiljøfeltet. For å ivareta og styrke denne utviklingen må relasjonen og samarbeidet mellom offentlig kulturmiljøforvaltning og en bred frivillig sektor styrkes.
- Frivillig arbeid har endret karakter. I tillegg til velorganiserte foreninger ser vi nå mer aktivitet som har sin bakgrunn i uformelle, gjerne digitale, nettverk og ad-hoc aksjoner. Den digitale utviklingen påvirker måten frivillig arbeide skjer på, hvilke måter folk engasjerer seg på og hvilke saker som engasjerer. Dette må hensyntas. Det er også en utfordring for kulturmiljøforvaltningen å komme i dialog og kontakt med disse mer uorganiserte miljøer.
- Det er et behov for å styrke sivilsamfunnets og organisasjoners mulighet til medvirkning og involvering i saker som berører dem og deres virkefelt.
- Det lokale engasjement synes også å få en sterkere betydning. I den sammenheng er det viktig å legge til rette for at lokale lag og foreninger i større grad gis mulighet til å komme med innspill til kommunale og fylkeskommunale (regulerings) planer og strategier
- Det organiserte frivillige kulturvernet dreier seg i stor grad om vern og skjøtsel av bygninger, fartøy og rullende materiell eller ivaretagelse av den immaterielle kulturarven. Et viktig felt som arkeologi mangler imidlertid store, landsomfattende eller regionale interesseorganisasjoner som dekker hele arkeologifeltet. I dag er det kun Norges Metallsøkerforening som er aktive innenfor deler